

НАПРЯМ 11. КУЛЬТУРНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКИ ТА ВІЗІЇ МАЙБУТНЬОГО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-51>

ПОЛІТИКА ІНКЛЮЗИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В СТРАТЕГІЇ МІЖГАЛУЗЕВОГО РОЗВИТКУ

Вегеш І. М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Колодій М. М.

*старший викладач кафедри політології і державного управління
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України зумовила безпрецедентні соціально-економічні, гуманітарні та інституційні виклики. Водночас процес післявоєнного відновлення відкриває можливості не лише для реконструкції фізичної інфраструктури, але й для трансформації соціальних систем на засадах інклюзивності, рівності та сталого розвитку. Одним із ключових підходів до формування такої моделі відновлення є інтеграція гендерного підходу у всі сфери державної політики.

У сучасних міжнародних та національних дискурсах наголошується, що гендерно чутливе відновлення є не лише питанням соціальної справедливості, а й фактором економічної ефективності та стійкості держави. Відтак, дослідження політики інклюзивного відновлення України крізь призму гендерного підходу набуває особливої актуальності.

Інклюзивне відновлення передбачає врахування потреб усіх соціальних груп, зокрема жінок, дітей, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів тощо. У цьому контексті гендерний підхід виступає

інструментом аналізу нерівностей, що існують у доступі до ресурсів, можливостей і влади.

Згідно з міжнародними стандартами, зокрема Цілями сталого розвитку (ЦСР 5) та порядком денним «Жінки, мир, безпека» (Резолюція РБ ООН 1325), гендерна рівність є невід’ємною складовою сталого розвитку та постконфліктного відновлення.

Гендерно чутливе відновлення – це процес планування, реалізації та оцінки заходів із відбудови держави, людського капіталу, економіки, інфраструктури, соціальної сфери та інституцій після конфліктів або криз, який враховує різні потреби, досвід і вразливості гендерних груп. Це справедливий підхід, спрямований на усунення нерівностей, запобігання дискримінації та забезпечення рівного доступу до ресурсів і рішень у процесах відновлення [1, с.30].

Гендерно чутливе відновлення ґрунтується на принципах гендерної рівності, недискримінації, інклюзивності, безбар’єрності та справедливого доступу до публічних послуг. Гендерно чутливе відновлення включає гендерний аналіз, участь жінок у процесі ухвалення рішень, використання гендерної статистики, інклюзивне планування бюджетів і створення сервісів, чутливих до потреб усіх соціальних груп.

Війна суттєво трансформувала соціальну структуру українського суспільства. Жінки становлять більшість внутрішньо переміщених осіб, часто несуть основний тягар догляду за дітьми та родинами, а також стикаються з підвищеними ризиками бідності та соціальної ізоляції. Міжнародні організації підкреслюють, що війна непропорційно впливає на жінок і дівчат, що вимагає цілеспрямованих політик підтримки [2].

Водночас жінки виступають активними агентками політики відновлення – у громадському секторі, волонтерстві, місцевому самоврядуванні та соціальному підприємстві.

12 червня 2024 року на Конференції з відновлення України в Берліні (URC 2024) було створено Альянс за гендерно чутливе та інклюзивне відновлення України, який об’єднав уряди, міжнародні організації та громадянське суспільство для просування гендерної рівності у політиці відновлення в Україні. Основна мета діяльності Альянсу – сприяти інтеграції гендерного підходу в процес відновлення України шляхом забезпечення інклюзивних, справедливих і сталих політик, що враховують потреби жінок і чоловіків, дівчат і хлопців [3].

Крім того, у лютому 2026 року започатковано діяльність Gender Equality Facility (GEF) – це спільна ініціатива ЄС та UN Women, яка має на меті вбудувати гендерну рівність у всі процеси відновлення, реформ та євроінтеграції України.

Ця ініціатива є інструментом інституційної інтеграції гендерного підходу у процеси відновлення та реформування України. Вона спрямована

на узгодження державної політики з європейськими стандартами гендерної рівності, посилення спроможності державних інституцій та впровадження доказового управління на основі гендерних даних.

Разом з тим, результати сучасних досліджень засвідчують, що інтеграція гендерних компонентів у політику відновлення України має фрагментарний характер і суттєво варіюється залежно від сектору, рівня управління та інституційної спроможності відповідних органів. Така нерівномірність зумовлює потребу у формуванні системного підходу до гендерного мейнстрімінгу, який забезпечував би узгодженість політик і практик на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Гендерно чутливе відновлення України має виразно міжгалузевий характер і передбачає інтеграцію гендерного підходу у всі ключові сфери суспільного розвитку. Такий підхід дозволяє враховувати різні потреби соціальних груп і забезпечувати більш справедливий та ефективний розподіл ресурсів.

У сфері економічного розвитку пріоритетними напрямками є підтримка жіночого підприємництва, розширення можливостей зайнятості через впровадження гнучких форм та умов праці, а також забезпечення рівного доступу до фінансових ресурсів. Соціальна політика, у свою чергу, має бути спрямована на розвиток систем догляду, підтримку внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечення доступності освіти та медичних послуг.

Важливу роль відіграє інфраструктурний компонент відновлення, який повинен враховувати принципи безпеки, інклюзивності та доступності, зокрема через створення безпечних громадських просторів і адаптацію транспортної та житлової інфраструктури до потреб різних груп населення. У сфері політичного управління ключовими є забезпечення участі жінок у процесах прийняття рішень, впровадження механізмів гендерного представництва та розвиток жіночого лідерства.

Особливого значення набуває сектор безпеки та правосуддя, де гендерний підхід передбачає протидію гендерному насильству та впровадження принципів гендерно чутливого перехідного правосуддя. Таким чином, гендерний підхід виступає інтеграційним механізмом, що забезпечує міжгалузеву узгодженість політики відновлення.

Ефективна реалізація гендерно чутливої політики відновлення потребує застосування комплексу інструментів, спрямованих на забезпечення її системності, результативності та сталості. Одним із ключових інструментів є гендерно орієнтоване бюджетування (гендерний підхід у бюджетному процесі), яке дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів відповідно до потреб різних соціальних груп жінок і чоловіків і підвищити ефективність державних та місцевих видатків. Важливу роль також відіграють гендерний аудит та експертиза, що забезпечують оцінку впливу політик і програм на різні групи жінок і чоловіків.

Системи моніторингу та оцінки є необхідною умовою для відстеження прогресу та результативності заходів. Вони передбачають використання гендерних даних, розробку чітких індикаторів та проведення оцінки впливу політик.

Не менш важливим є залучення громадянського суспільства, зокрема жіночих організацій, до процесів формування та реалізації політик. З початку 2025 року з ініціативи Українського Жіночого Фонду започатковано діяльність трьох експериментальних міжрегіональних хабів з гендерно чутливого відновлення («західний» – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська області; «північний» – Полтавська, Сумська Чернігівська області; «південний» – Миколаївська, Одеська, Херсонська області). Ці хаби виступають важливими інституційними платформами координації зусиль громадянського суспільства та міжнародних партнерів у впровадженні принципів гендерної рівності на місцевому рівні. Діяльність хабів спрямована на підтримку локальних ініціатив, розвиток жіночого лідерства та інтеграцію гендерного підходу у процеси відновлення громад. Вони забезпечують обмін досвідом, формування спільних рішень і посилення міжрегіональної взаємодії. Важливим напрямом їх роботи є також підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у впровадженні гендерно чутливих політик.

Попри наявність політичної волі до впровадження гендерно чутливого підходу, процес його інтеграції супроводжується низкою системних викликів. Серед них – формалізація гендерного підходу без реального змістовного наповнення, обмеженість фінансових ресурсів, недостатній рівень інституційної спроможності органів влади, а також відсутність повноцінних систем збору та аналізу гендерних даних.

Додатковим бар'єром залишаються стійкі соціокультурні стереотипи, які впливають на сприйняття ролі жінок у суспільстві та процесах відновлення. Водночас значною проблемою є те, що лише частина міжнародної допомоги системно інтегрує гендерні компоненти, хоча їхня частка поступово зростає.

З метою забезпечення ефективного інклюзивного відновлення України необхідно забезпечити перехід від декларативного до практичного рівня інтеграції гендерного підходу. У цьому контексті пріоритетними є такі стратегічні напрями:

- інституціоналізація гендерного підходу у всіх сферах державної політики;
- впровадження гендерно чутливого бюджетного планування;
- посилення участі жінок у процесах прийняття рішень;
- розвиток міжсекторальної координації;
- впровадження систем моніторингу з використанням гендерних індикаторів;
- розширення співпраці з міжнародними партнерами.

Ефективна інтеграція гендерного підходу у політику відновлення України потребує комплексного, міжгалузевого та інституційно закріпленого підходу, що забезпечить сталий і справедливий розвиток держави.

Інклюзивне відновлення України неможливе без системної інтеграції гендерного підходу у всі сфери державної політики. Гендерно чутливе відновлення забезпечує не лише соціальну справедливість, але й економічну ефективність, інституційну стійкість та демократичний розвиток.

Україна має унікальну можливість використати процес відновлення як точку трансформації, створивши модель суспільства, засновану на рівності, інклюзії та партнерстві.

Таким чином, гендерний підхід має розглядатися не як додатковий елемент політики, а як ключовий принцип міжгалузевого розвитку та сталого майбутнього України.

Література:

1. Глосарій з гендерно чутливого відновлення / Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». Київ, 2025. URL: <https://genderplatform.org.ua> (дата звернення: 28.04.2026).

2. Women in Ukraine's Reconstruction: Policy Priorities. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: <https://www.oecd.org/en/blogs/2025/09/centring-women-in-ukraines-reconstruction-policy-priorities-after-urc2025.html> (дата звернення: 28.04.2026).

3. Alliance for Gender-Responsive and Inclusive Recovery for Ukraine : Annual Report 2024–2025. Kyiv : UN Women Ukraine, 2025. 28 p. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-07/report_alliance_for_gender_responsive_eng_final_0.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

4. European External Action Service (EEAS). EU and UN Women launch “Gender Equality Facility” to drive Ukraine’s gender-responsive and inclusive recovery and European integration. 04 February 2026. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-and-un-women-launch-gender-equality-facility-drive-ukraine%E2%80%99s-gender-responsive-and-inclusive_en?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.04.2026).